

Een volk op zoek naar zijn identiteit

Bij de opening van de jubileumtentoonstelling *Een verbeelding van het verleden* hield directeur Arnout Weeda van het Zuiderzeemuseum een toespraak. De integrale tekst:

'Een volk dat zijn verleden niet meer kent, werkt aan de ondergang van zijn identiteit.'

Die woorden sprak toenmalig oud-minister van Onderwijs, Kunsten & Wetenschappen Van der Leeuw ter gelegenheid van de opening van het Zuiderzeemuseum. Om precies te zijn: toen het museum voor het eerst een eigen locatie betrok, nu 48 jaar geleden en dus twee jaar na de oprichting. De zelfde locatie, inmiddels

Arnout Weeda

sterk uitgebreid, die in dit jubileumjaar geheel opnieuw is ingericht. En die nu ook voldoet aan de museale eisen van deze tijd. Als u straks onze jubileumtentoonstelling opent, Majesteit, is dat ingrijpende proces van bijna een decennium voltooid. Dan kunnen de bezoekers van ons aansprekende buitenmuseum zich hier op inspirerende

wijze verdiepen in de achtergronden van zeven eeuwen Zuiderzee.

Juist die Zuiderzee, en dus ook die zeven eeuwen geschiedenis, verbeelden bij uitstek dat verleden van het Nederlandse volk, waar Van der Leeuw het over had. Dat begon in de Hanzetijd met de handel op de Oost, toen Amsterdam in vergelijking met Kampen maar een dorp was. En kreeg een nóg meer tot de verbeelding sprekend vervolg in de handel op het verre oosten, aan deze kant van de Zuiderzee. Hier in Enkhuizen werd dat gefinancierd uit de rijke opbrengst van de haringvangst, waarmee deze stad tot ongekende bloei kwam.

De verbeelding van die Gouden Eeuw was eigenlijk, en is nog steeds, in het buitenland groter dan in eigen land. Misschien zegt dat op zichzelf al wat over onze identiteit. De Britse historicus Schama geeft er een bijna lyrische

*Na de vlootrevue loopt de
Lemster aak van het koninklijk
huis binnen in de
Marker Haven van het
buitenmuseum.*

beschrijving van: 'hier werd - onder Gods hoede - rampspoed omgezet in fortuin, zwakte in kracht, water in land, en modder in goud.' In het buitenland oogstte dat bewondering, en in die tijd ook afgunst, maar voor de Nederlanders was het simpel een kwestie van overleven. Zij moesten de zee wel naar hun hand zetten. Als dat kenmerkend is voor onze identiteit, mag die zeker niet ten onder gaan. Uit eigen ervaring wisten onze voorouders dat bedreigingen ook kansen scheppen. Maar ook dat die kansen weer nieuwe bedreigingen oproepen. Zo ploeteren wij al eeuwen lang voort. Ook in deze tijd, in ons overbevolkte land, weten we daarvan mee te praten.

Dat neemt niet weg dat die Zuiderzeestadjes, waar goud uit modder werd gemaakt, zelf wél ten onder gingen. In de opkomende industrialisatie van de 19de eeuw was het met hun welvaart gedaan. Wat overbleef was de visserij. Nog steeds onder Gods hoede, maar wel een veel zwaardere strijd om het bestaan. En die werd nóg zwaarder omdat de zee, vooral de Zuiderzee, ook hun leven op de wal bedreigde. Maar juist in die tijd werden die plaatsen symbool voor de Nederlandse

identiteit. Van heinde en verre, vooral ook van buiten onze grenzen, kwamen schrijvers en schilders af op de ongegrephtheid van dit bestaan aan de oevers van de Zuiderzee. Wat elders verdween, was daar nog ongeschonden. Opnieuw werd teruggerepen op de Gouden Eeuw. Ditmaal was het vooral de romantiek die tot de verbeelding sprak.

Die voorloper van het cultuurhistorisch toerisme nam een grote vlucht na de wereldtentoonstelling van 1878 in Parijs. Daar trok de befaamde Hindelooper Stijlkamer, die een jaar eerder al te bewonderen was in een Leeuwarder tentoonstelling over het Friese verleden, ook wereldwijd de aandacht. Het werd het visitekaartje van Nederland. Die stijlkamer vindt u

vandaag terug in dit museum. Evenals het nagebouwde interieur van hotel Spaander in Volendam, waar die rusteloos zoekende kunstenaars samen kwamen. Beter bereikbaar vanuit Amsterdam, zelfs per openbaar vervoer, werd hun hang naar nostalgie daar ruimschoots bevredigd. Zo werd Volendam synoniem voor Holland. En eigenlijk is het dat gebleven. Want voor het tegenwoordige massatoerisme blijken klompen, klederdracht en oude schepen een lucratief imago. Maar dan hebben we het niet meer over identiteit.

Die identiteit kwam wel weer boven water in de grote Zuiderzeewerken, die in het buitenland onverminderd tot de verbeelding spraken. Ook die aanpak sloot aan bij een traditie die terugging tot in de Gouden Eeuw. De aanlei-

De koningin loopt door het buitenmuseum op weg naar het Amsterdamse Huis voor een informele bijeenkomst.

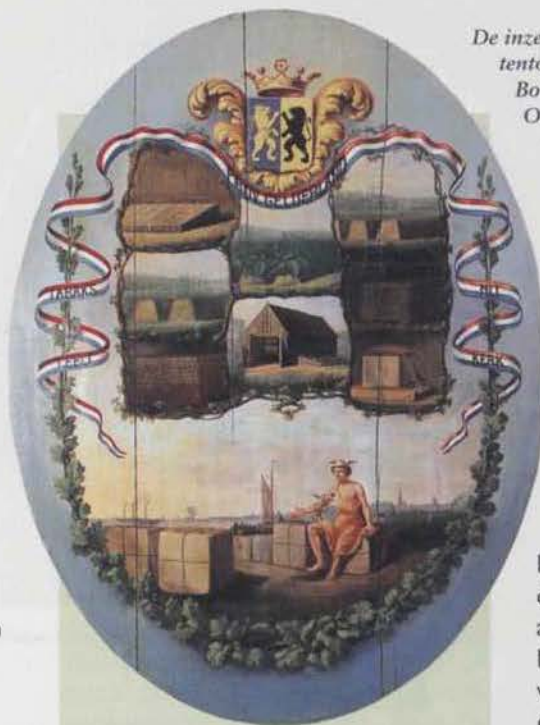

ding was ook hier een kwestie van overleven. Uiteindelijk bepaalden de grote overstromingen van 1916 het lot van de Zuiderzee. Maar voor de bewoners was dat ook een noodlot. Hun strijd tegen het water was beslist, maar hun strijd om het bestaan leek verloren. En niet alleen dreigden zij werk en inkomen te verliezen, maar ook hun cultuur. En daarmee een stukje van hun identiteit.

Om dat laatste nog éénmaal goed zichtbaar te maken, werd in Enkhuizen een grote Zuiderzee Visscherij Tentoonstelling gehouden. Gisteren precies 68 jaar geleden opende die zijn befaamde poort. In tien dagen tijd trokken er maar liefst 40.000 mensen doorheen om de cultuur die altijd zo typisch Hollands was geweest een laatste eer te bewijzen. Zoals u weet, Majesteit, gaven op de voorlaatste dag ook koningin Wilhelmina, prins Hendrik en prinses Juliana acte de présence. En dat gedenkwaardige bezoek ging uiteraard niet ongemerkt voorbij.

Een vlootrevue van alle (bijna 1000) Zuiderzeeschepen moest de apotheose worden, maar door een ongunstige wind ging die niet door. Wat dat betreft krijgt u vandaag een herkansing, al is die vloot inmiddels sterk uitgedund. Wel maakte het koninklijk gezelschap destijds op het marineschip De Mercur nog een boottocht langs de vissersschepen en jachten, zoals u dat vandaag opnieuw zult doen op uw eigen schip De Groene Draeck. En de parallel van beide koninklijke bezoeken gaat nog verder, want ook deze dag wordt afgesloten met een vuurwerk. Uiteraard - zou ik haast zeggen - met hetzelfde vuurwerk van die gedenkwaardige vijfde september twee jaar voor de afsluiting.

Uit die Zuiderzee Visscherij Tentoonstelling kwam uiteindelijk dit Zuiderzeemuseum voort. En ook dat mocht zich van meet af aan verheugen in koninklijke belangstelling. Binnen twee jaar na de opening in dit pand, werd

De inzendingen voor de jubileumtentoonstelling uit Nijkerk en Volendam.
Boven: wandpaneel tabaksteelt uit 1873.
Onder: plastic van Gerrit Koning uit 1983.
Foto's: Ko Steltenpool

het jonge museum vereerd met een bezoek door koningin Juliana en prins Bernhard. Zij toonden - volgens ons jaarverslag - 'een levendige interesse' voor de reeds omvangrijke collectie. Die is daarna nog aanzienlijk uitgebreid. Uiteindelijk opende u zelf op 6 mei

1983 ons unieke buitenmuseum, waar inmiddels miljoenen bezoekers u gevolgd zijn.

Die koninklijke belangstelling voor ons museum is natuurlijk geen toeval. Ik memoreerde al de belangrijke rol van de Zuiderzee voor onze welvaart en hoe de identiteit van de bewoners daarmee verweven raakte. Maar ook in de band tussen Nederland en het Oranjehuis speelt de Zuiderzee een historische rol. Dat begon al in 1572, toen Enkhuizen als eerste Hollandse stad - zonder dat daar geweld aan te pas kwam - overliep naar de Prins van Oranje. Dat was ruim een jaar voordat in Alkmaar 'de victorie begon'! Dat laatste was een gevoelige klap voor de Spaanse overheersers, maar vanwege het toenemende belang van Enkhuizen en haar sleutelpositie in de Zuiderzee baarde de opstand dáár hen meer zorgen.

Daarom werd in Amsterdam een ware vloot uitgerust, die orde op zaken moest gaan stellen. Dat liep uit op de eerste grote zeeslag van de 80-jarige oorlog, de Slag op de Zuiderzee. In de bocht voor Hoorn bezorgden de Oranjegezinde watergeuzen, onder aanvoering van de burgemeester van Monnickendam, de Spaanse vloot een smadelijke nederlaag. En als extra vernedering namen zij zelfs de commandant van de Spanjaarden, de Hollandse graaf Bossu, gevangen. Slechts drie dagen na het verloren beleg van Alkmaar was dat de hertog van Alva te veel. Twee maanden later droop hij stilletjes af naar Spanje.

In de tentoonstelling die u straks gaat openen, Majesteit, is ook dat roemruchte wapenfeit vertegenwoordigd. De gemeente Waterland, waar Monnickendam tegenwoordig deel van uitmaakt, stuurde de keten van Bossu in. Voor de watergeuzen was die keten het symbool voor hun overwinning op de Spaanse vloot. Ook de ring die Cornelis Dirkszoon, hun aanvoerder en burgemeester van Monnickendam,

Voor de gelegenheid is de driemaster Stedenmaeght van de Hanzestad Compagnie getooid met feestverlichting.

Een heerlijk buffet voor alle gasten wordt geserveerd in het Peperhuis.

in onze Schepenhal staat), het ruime zeesop. Het 'ruige zeemansleven', zoals u het - volgens een krant uit die tijd - zelf uitdrukte, sprak u wel aan.

Aan die zeiltochten is ook nog een aardige anekdote verbonden. Vóór u - als 13-jarig meisje - zelf aan boord ging van de Zeester, inspecteerde uw moeder het schip. Op een plek waar ze had moeten bukken, stootte ze tot tweemaal toe haar hoofd aan de lage mastbalk. En dat zal behoorlijk pijn hebben gedaan. Haar enthousiasme voor het schip was er niet minder om. Maar later werd in die balk een wijze spreuk gebeiteld: 'Wie heeft leren buigen, die heeft veel geleerd.' Of u daarna ook zelf uw hoofd nog heeft gestoten, is mij niet bekend. Maar duidelijk is wel dat die les, indirect van uw moeder, aan u wel besteed was. Uw band met de bewoners rond de voormalige Zuiderzee zal er alleen maar hechter op zijn.

Wat moet ik hier nog aan toevoegen? Duidelijk is wel dat u vandaag de aangevoerde persoon bent om onze jubileumexpositie te openen. Dat is een heel bijzondere en kleurrijke tentoonstelling geworden. Is het eerder voorgekomen dat tientallen burgemeesters, in dit geval van voormalige Zuiderzeeplaatsen, samen de geschiedenis van hun gemeenten in beeld brachten? Onze vraag was een voorwerp uit te zoeken

dat als kenmerkend kan worden beschouwd voor het verleden van de eigen stad of streek. Daar heeft iedere plaats een geheel eigen invulling aan gegeven, zoals ook de bedoeling was. Op die manier worden onze bezoekers teruggevoerd naar de bron van wat de mensen rond deze roemruchte zee verbond en wellicht nog verbindt. Want een volk dat zijn verleden wél kent, blijft op zoek naar zijn identiteit.

Die brug tussen verleden en heden mag kenmerkend worden genoemd voor het Zuiderzeemuseum aan de vooravond van de volgende 50 jaar. De Franse kunstschilder Henry Havard begint zijn reisverslag, uit de vorige eeuw, met een prikkelende stelling, gevolgd door een al even prikkelende waarneming:

'In geheel Europa is welligt geene reis te maken die, uit een wijsgerig en volkenkundig oogpunt beschouwd, zóóveel belangrijks oplevert als eene reis rondom de Zuiderzee en toch, hoe zonderling het schijne, wordt deze slechts hoogst zelden ondernomen.'

Behalve rondom de Zuiderzee kan die reis nu ook in dit Zuiderzeemuseum worden gemaakt. En in dit gebouw vallen daarbij zelfs de grenzen van de tijd weg. Het zou inderdaad wel heel zonderling zijn, als die reis dan nog steeds zo zelden wordt ondernomen.

ter gelegenheid van zijn overwinning liet maken, is in onze jubileumexpositie te bewonderen. Twee stille getuigen van de identiteit die de Hollanders aan hun vrijheidsstrijd ontleenden.

Maar voor uw eigen band met de Zuiderzee hoeven we helemaal niet zo ver terug in de tijd. Die wordt natuurlijk al belichaamd in De Groene Draeck, die de Nederlandse bevolking u op uw 18de verjaardag cadeau deed. Als authentieke Lemster aak is dat een typisch Zuiderzeeschip. Maar dat cadeau kwam toen, in 1956, niet uit de lucht vallen (figuurlijk dan). Daar ging wat aan vooraf. Uw eerste kennismaking met de voormalige Zuiderzee - toen al IJsselmeer en Waddenzee - dateert van 1951. En uit betrouwbare bron heb ik begrepen dat het liefde op het eerste gezicht was. Jaren achtereenvolgens koos u met de Zeester, een Huizer botter die later onder Enkhuizer vlag ging varen (en waarvan een zusterschip